

Església i educació a la Mallorca del segle XX

Introducció

s obvi que no es pot fer història de l'educació a la Mallorca del segle XX sense tenir en compte el paper de l'Església. Això no obstant, tampoc no és fàcil a hores d'ara elaborar una síntesi sobre la presència, l'impacte, les característiques generals i les conseqüències de l'ensenyament confessional a l'Illa. No ho és per motius diversos, però sobretot perquè a hores d'ara encara no disposem de monografies suficients per dur-la a terme, i la majoria de monografies històriques de centres religiosos no deixen de ser cròniques descriptives en les quals gairebé mai no es tracta el tema educatiu; però tampoc no disposem de síntesis sobre l'esdevenir religiós contemporani, en el sentit estricte. Fins i tot la història del catolicisme illenc durant el segle XX és encara una assignatura pendent que, tard o prest, haurem de realitzar.

Tenint en compte això, en aquestes pàgines intentarem oferir un primer esborrany de síntesi, intel·ligible i fàcil de seguir tant pels especialistes com pels no iniciats. Ho farem intentant aportar una possible periodització, almenys pel que fa al període que va des del començament de segle fins al decenni de 1970, que superi les conjuntures estrictament polítiques, en funció de l'evolució de la realitat educativa, sobretot referida a la presència dels catòlics i les seves institucions en el terreny educatiu.

En definitiva, no podem sinó oferir una visió de la realitat religiosa des de la perspectiva del debat i el conflicte educatiu en general, per possibilitar pautes, hipòtesis i elements per a ulteriors anàlisis, més profundes, més analítiques, per a agosarats, més professionalitzades i, sobretot, que propiciïn una reflexió sobre el model que aquestes institucions han aportat a la nostra societat contemporània.

1. Regionalisme, conservadorisme i reacció confessional. La lluita per l'hegemonia (1900-1915)

La problemàtica de l'ensenyament confessional a Mallorca, al començament del segle XX, ha estat estudiat en profunditat per G. Janer Manila, B. Sureda, A. J. Colom i Jaume Oliver, entre d'altres.¹ Gairebé sempre s'ha posat de manifest com un període de lluita pel control, de confrontació entre el model tradicional i la modernitat, entre el model regionalista noucentista i el modernisme. No hi ha dubte que l'episcopat de Pere Joan Campins es va caracteritzar, sobretot, pel suport als ordes i congregacions religiosos, especialment als de caràcter local. El temor davant la revisió del Concordat i la política del govern liberal, el 1901, provocà una actitud defensiva del govern eclesíàstic destinada a la preservació de les institucions religioses locals, moltes de les quals eren dedicades gairebé en exclusiva a l'ensenyament. Fins i tot es pot plantejar la hipòtesi que l'actitud dels diferents governs liberals, en aquest sentit, potencià indirectament una major presència de la vida reli-

giosa en el terreny de l'ensenyament, per tal de complir més estrictament el sentit del Concordat de 1851, quan la voluntat d'aquells era evitar el monopoli educatiu de les institucions religioses.

Així, el 1901, a Mallorca hi havia 134 comunitats religioses, 27 de les quals eren de religiosos i 107 de religioses, amb un total de 174 religiosos i 1.166 religioses. La majoria d'aquelles comunitats estaven destinades a l'ensenyament. Així, en els centres religiosos aquell any hi havia 1.705 nins i 11.170 nines.² A més, durant el primer decenni del segle, encara s'incorporarien noves congregacions, sobretot femenines, dedicades a l'ensenyament (del Sagrat Cor, dominiques), però també algunes de masculines, com ara els Germans de les Escoles Cristianes, que tingueren un paper destacat en la graduació de les escoles mallorquines. En aquest sentit, s'ha de destacar com, a partir de 1904, la presència de les Escoles Cristianes va ser especialment rellevant a la Part Forana, concretament a diverses poblacions com Sóller (1905-1938), Binissalem (1905-1933), Inca (a partir de 1908), Alaró (1910-1924), Campanet (1908-1917), sa Pobla (1907-1924), Santa Margalida (1912-1968),³ Manacor (a partir de 1913) i Lluçmajor (1907-1930). La dita presència va ser especialment significativa durant el primer terç del segle.

Per altra banda, l'ensenyament religiós del començament de segle tingué altres protagonistes, atès que el pla pastoral de Pere Joan Campins

suposava la promoció sobretot d'associacions de caràcter religiós o social, moltes de les quals destacaren també per la seva implicació en el terreny de l'ensenyament.⁴ Les congregacions marianes, els cercles d'obres catòlics, però també la Federació Esportiva Catòlica, els Exploradors, el Patronat Obrer, etc., tingueren una especial incidència en el terreny de l'educació de la joventut. Vinculat a aquest terreny més social, cal destacar un grup de mestres, alguns dels quals Ncom Rufino Carpena, Joan Capó, Francisco Bello, Jaume Fornaris mantingueren el doble compromís de la militància catòlica i l'educació. No es pot deixar de banda que, fins i tot en el terreny social, s'ha de destacar una presència rellevant dels ordes i congregacions religiosos, com ara la dels jesuïtes o dominics, que llavors no tenien centres educatius. Aquests promogueren iniciatives rellevants destinades a l'educació de la joventut i de les classes populars, sovint des d'un plantejament benèfic i paternalista. Per ventura una de les iniciatives més representatives va ser l'escola obrera de la Congregació Mariana de Palma, dirigida (1907-10) per Joan Capó. Paral·lelament, hi hagué altres iniciatives, de caràcter paternalista o benèfic, com els bressols del Minyonet Jesús, iniciats el 1904, promoguts per Margalida Caimari, o el Centre Social Educatiu dels Hostalets.

Després de la Setmana Tràgica es produí una autèntica radicalització dels sectors confessionals, a favor de l'exclusivisme catòlic i contra l'escola moderna. El gener de 1910, els seglars catòlics lliuraven a Pere Joan Campins una carta protesta contra la reobertura de les escoles modernes.⁵ Ja al final del primer decenni del segle, l'Església promogué grans campanyes de caràcter social i públic contra l'escola laica, que tingueren com a principals fites els mitings de 1910, per mimetisme amb els que es produïren a diferents indrets de l'Estat.⁶ Però també hi hagué alguns debats socioeducatius rellevants, com a elements de combat entre les ideolo-

gies en conflicte, com ara el protagonitzat, a Lluçmajor, pel socialista Joan Monserrat i Parets i el catòlic Francesc Mulet, en el context de la lluita aferrissada de l'Església contra l'escola moderna i laica;⁷ o l'intent de l'Administració de l'Estat de tancar l'Escola Normal de La Puresa, el 1912, amb una mobilització significativa dels sectors confessionals.

La societat conservadora mallorquina es mobilitzava, a l'empara de l'Església, per plantar cara a l'escola moderna, les iniciatives liberals laiques, però també davant qualsevol intent de les institucions públiques de controlar el proselitisme pastoral o la difusió de la doctrina catòlica. Així, el 1913, es mobilitzaren gairebé totes les institucions de caràcter social per protestar contra els projectes del Govern restrictius de l'ensenyament del catecisme,⁸ iniciativa promoguda pel Centre de Defensa Social, de Palma.

Durant l'episcopat de Pere Joan Campins, cal tenir en compte el pes de la Mallorca rural, l'educació a la Part Forana i unes mínimes institucions de caràcter urbà. El debat sobre l'ensenyament s'ha de contemplar des de la perspectiva d'un debat estatal. Això no obstant, val la pena ponderar l'esforç de l'Església per tal de potenciar l'ensenyament dels ordes i congregacions religiosos, així com la promoció d'associacions destinades preferentment a servir de plataforma d'un catolicisme cada cop més dominant i hegemònic. No obstant això, valdria la pena aprofundir les conseqüències del pla pastoral de Campins, de caire regeneracionista i regionalista, i estudiar les conseqüències que tingué en el terreny de l'escola. Sobretot seria prou interessant analitzar l'evolució de la política educativa confessional, la que es potencià entre 1898 i 1909, durant el primer període de l'episcopat del bisbe mallorquí, i l'actitud resistencialista i ultraconservadora com a conseqüència dels fets de la Setmana Tràgica.

La consolidació de l'ensenyament confessional 1915-1931

La mort de Pere Joan Campins suposà la pèrdua de poder d'un sector eclesiàstic regionalista, vinculat personalment al bisbe fins llavors. L'episcopat del seu successor, Rigobert Domènech, coincidí amb una conjuntura de crisi social i política rellevant com ara la de 1917-1919.⁹ Un període en el qual es potencien noves associacions, noves vertebracions de l'Església, però sobretot un nou tarannà, en el qual s'optà exclusivament per la confessionalitat i la diferenciació. Els primers anys de l'episcopat de Domènech varen estar marcats pel conflicte social, per la crisi de subsistències, per la crisi ideològica i política del sistema de la Restauració.¹⁰ En definitiva, també per la crisi de la mateixa estructura de l'Església, cada cop més tancada sobre si mateixa, més abocada a la confessionalitat, més tancada al diàleg amb la modernitat. L'ensenyament, així com el funcionament de la majoria d'associacions confessionals, entrà en una dinàmica molt més bel·ligerant que en l'època anterior.

Pel que fa a les iniciatives estrictament educatives, durant el període que transcorre entre 1915 i l'adveniment de la Segona República, es consolidaren els primers centres confessionals de segon ensenyament i se'n desferen d'altres. Així, cal destacar la presència en el terreny educatiu de les congregacions masculines (franciscans i teatins), mentre que els agustins, que regentaven un centre de segon ensenyament des del final del XIX, hagueren de tancar les portes durant alguns anys.¹¹ Per altra banda, també es tancaren els centres lasallians de Campanet (1917), sa Pobla (1924), Alaró (1924) i Lluçmajor (1930).

Ja en aquest període els religiosos se situaren al capdavant pel que fa a educació, això no obstant, hi ha també una presència significativa d'associacions catòliques que promogueren iniciatives educatives, així com també una presència ressenya-

ble d'escoles parroquials, algunes de les quals, regentades pels Germans de les Escoles Cristianes (Llucmajor, Sóller i Andratx, 1917-1933), però la majoria per laics o pels preveres de les parròquies. Concretament, el 1928, hi havia 27 escoles parroquials,¹² moltes de les quals havien estat creades durant el decenni de 1920. Durant aquest període desaparegué una institució dedicada a l'ensenyament dels nins com els Germans de la Caritat: el 1923 es fusionaren amb els Germans de les Escoles Cristianes, que mantingueren l'escola de Sineu (1923-1933).

El punt d'inflexió de l'Església s'ha de relacionar amb el boicot de Rigobert Domènech al Congrés Nacional d'Educació que s'havia de fer a Palma, el 1920,¹³ una fita a priori especialment significativa per a l'escola pública, com molt bé ha estudiat Antoni J. Colom.¹⁴ L'Església mallorquina desplegà una contraofensiva per contrarestar l'avanç del que es considerava una educació laicista, enfrontada als valors catòlics. El tarannà confessional era cada cop més conservador, més temorenc, més hermètic. Rigobert Domènech en una carta pastoral del 1922¹⁵ desvetllava els principis sobre els quals s'havia de fonamentar l'actitud dels catòlics, i no hi ha dubte que la seva principal missió era la de ser sentinelles de la moral i dels principis catòlics.

Ni a molts pobles ni a Palma no hi havia encara escoles graduades, la qual cosa propiciava la tasca de suplència de l'Església. En aquest sentit segurament cal interpretar moltes de les fundacions d'escoles parroquials i la presència massiva de les congregacions religioses en el terreny de l'educació. Això no obstant, s'ha de ponderar també l'àmplia xarxa d'entitats confessionals que, al llarg d'aquest període, promogueren iniciatives de caràcter educatiu, per tal de no limitar-nos al món estrictament escolar. En aquest sentit val la pena ressenyar la presència dels Exploradors,¹⁶ de les congregacions marianes, les joventuts Seráfica i Antoniana, els sindicats obrers i

agrícoles catòlics, i la persistència d'institucions benèfiques tradicionals, la majoria de les quals tingueren un paper destacat sobretot en el terreny de la formació juvenil.¹⁷ Tampoc no es pot deixar de banda algunes experiències confessionals en les quals s'aplicà el mètode Montessori, les experiències atlètiques i gimnàstiques (gimnàstica rítmica), així com la incentivació de l'esport per part també d'algunes associacions confessionals, sobretot durant el decenni de 1920.

La impossible secularització de l'ensenyament durant la Segona República (1931-1936)

No hi ha dubte que l'esdeveniment de la Segona República (1931) provocà una gran crisi a l'estructura eclesiàstica en general. Un dels aspectes més afectats fou, sens dubte, l'ensenyament, tasca a la qual l'Església s'havia abocat. En aquest sentit, sense entrar en aspectes explicatius de la Segona República, per ventura val la pena tenir en compte una sèrie d'elements que caldrà tenir presents en posteriors investigacions i aprofundiments. Pel que fa a l'aspecte jurídic i formal, el sistema republicà controlà l'ensenyament de forma gairebé exhaustiva. La llei va ser taxativa sobretot per a la infraestructura eclesiàstica, en especial per a la vida religiosa. No només això, també cal tenir present la dissolució de la Companyia de Jesús (1932), que, tot i que no disposava de centres d'ensenyament, controlava diferents associacions de caràcter social. No obstant la restricció de la llei, el setembre-octubre de 1931 les escoles confessionals s'obriren novament, sempre sota sospita i amb temor del clergat i dels ordes religiosos.

No obstant el control, molts d'aquests centres continuaren la seva tasca docent, salvant el control jurídic. Molts religiosos hagueren de camuflar-se, vestits de laics, i hagueren de cedir la direcció dels centres a associacions de pares o altres entitats

jurídiques, seguint l'experiència de les congregacions franceses durant el govern de Combes, al començament de segle. Aquesta nova situació provocà greus conflictes interns a moltes comunitats de religiosos, que hagueren de refer bona part de la vida comunitària. Així, a tall d'exemple, la comunitat de franciscans d'Inca, en una reunió de comunitat, el 1933, decidí el següent: «*Luego el P. Prior propuso que, habiendo determinado el M. Rdo. P. Provincial la continuación del Colegio de 2ª Enseñanza en nuestro convento, fijase la comunidad la separación que habría de efectuarse para que dicho colegio pudiese seguir funcionando legalmente. Después de pensado y discutido el asunto, se acordó tapiar, en la planta baja del convento, los arcos del corredor del Claustro del lado de la Sacristía quedando dicho corredor y habitaciones contiguas para la comunidad y los otros tres con sus habitaciones, refectorio y patios para el colegio.*»¹⁸ L'Administració de l'Estat semblava més preocupada per les formes que pel contingut mateix de l'ensenyament, des del moment en què va haver de tolerar la persistència de les institucions educatives tradicionals.

La situació de relativa calma que es vivia a Mallorca propicià l'arribada a l'illa de noves congregacions o institucions religioses, com ara la institució teresiana, el 1932. Per ventura és un element aïllat, però caldria estudiar-ne en profunditat els motius. Mallorca, en definitiva, era diferent en molts aspectes a la resta de l'Estat. També s'ha de tenir en compte el tancament d'alguns centres regentats pels Germans de les Escoles Cristianes, sobretot a la Part Forana.

En general, els sectors catòlics, tan bel·ligerants des del començament de segle, no pogueren digerir l'Estat laic, la separació Església-Estat i, en definitiva, la «imposició» de l'escola laica. Com a conseqüència d'això, la premsa confessional, a banda d'intentar contrarestar el model polític, no estalviava arguments per resistir-se al que consideraven una imposició de l'escola laica

i única. Ja a la segona meitat de 1931, el setmanari catòlic *Verdad y Justicia* persistia a defensar l'ensenyament confessional, des d'una actitud paternalista i benèfica, tot lloant la llarga tradició catòlica en el terreny de l'ensenyament. Per altra banda, assimilaven escola laica i anticlericalisme, així, no s'estalviaven de dir: «igual que el culto y el clero lo deben pagar los católicos, que la escuela laica la paguen los anticlericales». No s'estaven d'acusar l'escola laica de ser la promotora de tots els mals socials: augment de la bogeria, el matrimoni civil, el divorci, el control demogràfic,¹⁹ la vida immoral, l'anticlericalisme i les actituds dissolvents...²⁰. En

Butlleta de subscripció a l'ARC

La subscripció anual a la revista **L'Arc** té un preu de 1.500 ptes., i se'n publicaran tres números l'any.

Revista **L'Arc**. ICE (UIB). C/ de Miquel dels Sants Oliver, 2. 07071 Palma. Tel. 17 24 08

Nom Cognoms

Adreça Tel:

CP Població Província

Us dediqueu a la docència? A quin nivell?

Em subscric a la revista **L'Arc**, a partir del número Mes de 19

Domiciliació bancària Taló nominatiu Gir postal Contra reemborsament

Taló nominatiu núm.

a favor de la revista **L'Arc** de l'ICE (enviat juntament amb aquesta butlleta)

Gir postal o telegràfic núm.

a favor de la revista **L'Arc**, de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears

c/c 725-743-58 de Sa Nostra (del qual s'adjunta el resguard a aquesta butlleta)

Butlleta de domiciliació bancària

Nom i cognoms

Codi de compte de client

ENTITAT			OFICINA			DC			COMPTE		

Banc/Caixa Agència núm.

CP Població Província

Títular de la subscripció (en cas que sigui diferent del del compte):

Senyors, us agrairé que, amb càrrec al meu compte/lílibreta, atengueu, fins a nova ordre, el rebut que periòdicament us presentarà la revista **L'Arc**, de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears, per al pagament de la meua subscripció.

Us salud atentament.

Firma,

aquest context, s'ha d'interpretar la confrontació social i ideològica, que tingué una de les principals manifestacions en la prohibició dels sant-cristos de les escoles,²¹ més des del punt de vista de l'eliminació dels símbols d'una cultura fins llavors dominant i que calia arraconar.

La confrontació ideològica i la radicalització dels sectors confessionals illencs anorrea qualsevol iniciativa de diàleg. Des d'aquesta perspectiva s'ha de valorar el fracàs dels AJalots de Muntanya de Josep Fortesa Rei o la Joventut Escolar²² creada en el marc de l'Associació per la Cultura de Mallorca (1930-32). Així mateix, el primer model d'acció catòlica, més oberta i tolerant, que va ser Acció Cristiana, va ser substituït pel model espanyol i centralista d'Acció Catòlica. En aquell clima d'intolerància, la Federació d'Estudiants Catòlics, que havia sorgit en un clima més tolerant i dialogant, i altres entitats confessionals, a poc a poc esdevingueren un element de lluita i resistència al nou estat de coses, però sobretot en confrontació amb el desenvolupament de l'associacionisme burgès i obrer.

El nacionalcatolicisme i l'ensenyament a Mallorca (1936-1975)

La Guerra Civil suposà per a Mallorca el retorn al plantejament tradicional en el terreny de l'educació. Novament es reprengueren les institucions docents de caràcter confessional, però sobretot va ser un moment especialment significatiu pel que fa a la creació i a l'impuls d'una nova xarxa educativa de l'Església mallorquina. Alguns centres de religiosos tancats el 1932-33 varen tornar a obrir les portes a partir de 1936, tot just iniciada la guerra, en un clima de retorn a la cristiandat. A més, per exemple, els jesuïtes crearen el col·legi de Montis-sion, els franciscans, Sant Francesc de Palma, les Missioneres dels Sagrats Cors (1938), el col·legi de la Presentació a l'antic local de la Criança, i moltes

congregacions mallorquines s'incorporaren a l'ensenyament secundari, ja durant el període bèl·lic.

Poc després de la guerra, arribaren noves congregacions i institucions dedicades també a l'ensenyament, com ara les Franciscanes de la Immaculada, que crearen (1941) un centre per a sordmuts a Palma; l'Aliança de Jesús per Maria (1942), amb el col·legi de la Immaculada, al Terreno, per esmentar-ne alguns casos. Per altra banda, el 1948 es va fundar l'Escola de Magisteri de l'Església regentada per les religioses de La Puresa. També durant aquell decenni es fundaren 23 escoles primàries parroquials, moltes de les quals, amb mestres de patronat pagats per l'Estat.²³ L'Església comptà des del primer moment amb el suport del «nou Estat» com a principal contraprestació al fet que l'Església havia esdevingut un element cabdal de legitimitació del nou règim.

Durant el decenni de 1950, l'ensenyament confessional encara reprengué amb molta més força. Així, el 1959 hi havia 18 centres confessionals d'ensenyament mitjà, dels quals sis eren de religiosos, deu de religioses i dos de parroquials. Entre aquests, ja destacaven els tres dels franciscans (Palma, Inca i Lluçmajor) i els tres de La Puresa (Palma, Inca, Manacor). Deu d'aquests divuit centres eren a Palma i els restants a la Part Forana (Inca: 2, Lluçmajor: 2, Sóller, Felanitx, Manacor i Campos). Per altra banda, hi havia 208 centres d'ensenyament primari, 17 dels quals eren regentats per religiosos, 37 eren escoles parroquials i 156 eren regentats per religioses. En aquest terreny, la proporció era clarament favorable a les religioses, sobretot com a conseqüència de la presència de les Franciscanes Filles de la Misericòrdia (53 centres), les Germanes de la Caritat (48) i les Agustines de l'Empar (35), que regentaven un 87% de l'ensenyament femení illenc.²⁴ Com es pot constatar, la presència institucional del catolicisme illenc era d'una magnitud no gens menyspreable, tot i que ja a

la Mallorca de llavors hi començava a haver sectors liberals i professionals que no es trobaven còmodes en l'estructura tradicional. Una de les escasses innovacions en el terreny confessional va ser la creació de l'escoltisme, el 1956, a càrrec d'Eladi Homs i Maria Ferret, com a alternativa a un confessionalisme excessivament ancorat en models religiosos rígids i moralitzants.

Ja al començament del decenni de 1960, a Mallorca hi havia trenta centres d'ensenyament secundari, tots regits per religiosos. Concretament, n'hi havia 14 de masculins i 16 de femenins. Mentrestant, pel que fa a l'ensenyament primari, n'hi havia 193, 5 de regentats per religiosos, 151 per religioses i 37 de parroquials.²⁵ En aquest sentit, hi ha una major presència de centres de segon ensenyament, amb la incorporació d'algunes congregacions masculines (carmelites: 2, teatins: 2, la Salle: 3, Sant Felip Neri), així com la creació del col·legi de Sant Josep Obrer,²⁶ però també una major presència de les congregacions femenines mallorquines en l'ensenyament mitjà, exceptuant les Franciscanes Filles de la Misericòrdia, que continuaren dedicades exclusivament a l'ensenyament primari. Els religiosos mallorquins havien fet una opció clara per l'ensenyament secundari, empesos sobretot per les circumstàncies, de tal manera que la gran majoria d'institucions ben aviat depengueren econòmicament i pastoralment de les seves xarxes docents.

Això no obstant, no es pot desvincular aquest fenomen del clima religiós que persistia en la societat mallorquina, provocat, en gran part, pel nacionalcatolicisme, el tradicionalisme rural i la persistència d'una religiositat popular, aparentment majoritària. Tanmateix, aquest clima entrà en crisi, ben entrat el decenni dels seixanta, arran de la transformació interna que l'Església es proposà amb el concili Vaticà II, però sobretot arran del turisme de massa, que capgirà el tarannà i els valors de la societat illenca. El pas d'una societat

preturística, tradicional, agrària, a una societat de serveis trasbalsà també les perspectives educatives, però sobretot provocà l'inici d'una fase de secularització, que afectà tota l'estructura eclesiàstica. Aquesta conjuntura anà acompanyada d'una profunda crisi de vocacions i de la pèrdua de sentit de velles estructures educatives que l'Església mallorquina havia mantingut, sobretot relacionades amb les escoles apostòliques i els seminaris menors dels ordes i congregacions religiosos, i del seminari diocesà. Va ser durant els primers anys del decenni de 1970 quan es clausuraren molts dels internats i es tancaren un nombre considerable d'escoles, per manca d'alumnat, però sobretot com a conseqüència de la manca de vocacions religioses per mantenir-les.

Val la pena tenir en compte l'estructura i el plantejament educatiu de l'Església mallorquina encara al començament del decenni de 1970, el seu moment més àlgid per ventura pel que fa a la quantificació escolar i a la seva presència en el terreny educatiu. Així, el 1972, hi havia 20 centres de segon ensenyament regits per religiosos (10 a Palma, 10 a la Part Forana), 142 col·legis o escoles de religioses i 47 centres de patronat parroquial, entre els quals hi havia Sant Josep Obrer.²⁷ Va ser en aquella conjuntura, i arran del nou pla urbanístic de Palma, quan alguns col·legis de religiosos de Palma es traslladaren a Son Rapinya (Montision, La Puresa, La Salle) i es projectà el col·legi diocesà de Sant Josep Obrer. Aquest fet coincidia gairebé amb una conjuntura de crisi ideològica rellevant en el si de l'Església quan, a les acaballes del franquisme, un sector gens menyspreable del catolicisme s'havia alineat amb el progressisme local en la lluita antifranquista. El final del franquisme arribava en un clima de divisió, de crisi i de precarietat per a moltes institucions religioses mallorquines, però, paradoxalment, era el moment en què moltes d'aquelles recollien els fruits del poder i dels privilegis ali-

mentats durant quaranta anys de nacionalcatolicisme.

NOTES

(1) Entre les aportacions més rellevants cal destacar: JANER MANILA, G.; SUREDA GARCIA, B., «La lluita pel control de l'educació: el pontificat del bisbe Campins», a: D. A., , Mallorca, 1977; OLIVER, J., «Educació i societat a les Illes (1910-1930)», ibid.; JANER MANILA, J., «Sobre la consolidació de l'ensenyament privat a Mallorca durant el primer quart del segle XX», , 4.

(2) Cfr. FULLANA, Pere, (en premsa).

(3) BORDOY POMAR, Rafel, , Santa Margalida, 1994.

(4) Cfr. FULLANA, Pere, , Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, 457.

(5) 14 de gener de 1910.

(6) FULLANA, Pere, ..., 464-468.

(7) Palma, 1912.

(8) ADM, , 1913.

(9) COLOM, A. J., , a: COLOM, A. J., , Palma, 1991, 319-329.

(10) COLOM, A. J., , ibid., 331-341.

(11) Mallorca, 1993, 33-38.

(12) BOFOM, 68 (gener-febrer de 1928), 1-193.

(13) SUREDA, B., , comunicació presentada a les II Jornades d'Història de l'Educació, Palma, 1978.

(14) COLOM, A. J., ..., 334.

(15) Ibid., 334-339.

(16) SEGURA SALADO, Josep, «Els Exploradors (Boys-Scouts) a Ciutat de Mallorca (1913-1923)», a , XI Jornades d'Estudis Històrics Locals, Govern Balear, 1993, 209-222.

(17) FULLANA, Pere, , a ibid., 365-375.

(18) Llibre d'actes de la comunitat de franciscans d'Inca (1910-1940).

(19) GOSTÍ, «El sen Jordi», , 24 d'octubre de 1931.

(20) «Fruits de l'Escola Laica», , 5 de setembre de 1931.

(21) «Notas escolares. ¡Viva Cristo en las Escuelas!», , 19 de setembre de 1931.

(22) JANER MANILA, Gabriel, «Aportació a l'estudi de l'educació a Mallorca durant la Segona República espanyola. "Joventut Escolar"», a D. A., ..., 187-209.

(23) Cfr. XAMENA, Pere; RIERA, Francesc, , Mallorca, 1986, 389-390.

(24) Mallorca, 1959.

(25) 1964.

(26) Aquesta estadística s'ha de comparar amb la resta de centres de segon ensenyament que hi havia llavors a Mallorca: dos instituts a Palma, i tres instituts laborals o de mestria industrial (Palma, Inca i Felanitx), a més del col·legi Lluís Vives.

(27) Palma, 1972. ♦